

บทที่ 2

วรรณกรรมหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความจำเป็นและแนวทางในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนพักอาศัยเขตเมือง กรณีศึกษาเปรียบเทียบ ชุมชนบ้านครัวเหนือ และชุมชนวัดสุวรรณาราม กำหนดกรอบในการทบทวนวรรณกรรมไว้ 6 กลุ่มแนวคิดได้แก่ ความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกสู่ระดับท้องถิ่น พื้นที่สีเขียว ความต้องการพื้นที่สีเขียว การจัดการพื้นที่สีเขียว การมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบการวิจัยและตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้

2.1 ความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกสู่ระดับท้องถิ่น

ความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงทำให้หลายหน่วยงานได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้น และเพื่อให้ทราบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนพักอาศัยเขตเมือง การลำดับเนื้อหาจึงเริ่มจากการศึกษาความต้องการสิ่งแวดล้อมในระดับโลก และการศึกษาความต้องการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น

2.1.1 ความต้องการสิ่งแวดล้อมในระดับโลก

ในการพิจารณาภาวะสิ่งแวดล้อมในระดับโลกนั้น เป็นการมองสภาพปัญหาในภาพกว้าง เพื่อเสนอปัญหาในการวิจัยที่สามารถเชื่อมโยงกับปัญหาในระดับโลก จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการของศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2548) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญระดับโลก ได้แก่ การลดลงของชั้นโอโซน ฝนกรด โลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก ปრაกฏการณ์แอลนีโญ

โดยปัญหาที่สำคัญคือปรากฏการณ์โลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของโลกซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นบริเวณกว้างหลายประการเช่น ผลกระทบต่อระดับน้ำทะเล ผลกระทบต่อภูมิอากาศ ผลกระทบต่อระบบนิเวศ ผลกระทบต่อแหล่งน้ำและการเกษตรกรรม ผลกระทบโดยตรงต่อมนุษย์ ผลกระทบต่อพลังงาน และผลกระทบต่อแหล่งพลังงาน (เอกสารทางวิชาการของศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : 2548)

จากความสำคัญของปัญหาในระดับโลกดังกล่าว ในเดือนมิถุนายน ปีค.ศ.1972 องค์การสหประชาชาติจัดให้มีการประชุมระดับโลกด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรก การประชุมครั้งนี้เรียกว่า “การประชุมแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์”

ประเด็นหลักของการประชุมครั้งนี้คือการให้ความชัดเจนในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม การประชุมครั้งนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อประเทศต่างๆทั้งในการเพิ่มความตระหนักและความเข้าใจสิ่งแวดล้อม และได้วางรากฐานของการนำเอาแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นแนวทางการตกลงสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

หลังจากการประชุมนี้ทำให้ประเทศและองค์กรระหว่างประเทศตื่นตัว และให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนามากขึ้น องค์กรอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ได้ขานรับแนวความคิดดังกล่าว ภายใต้โครงการที่เรียกว่า “เมืองน่าอยู่” (Healthy cities) หมายถึงเมืองที่มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยายแหล่งทรัพยากรของชุมชนโดยให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วม และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตเพื่อคุณภาพชีวิต

ในปี 1992 องค์กรสหประชาชาติจัดให้มีการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development: UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ในปีค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นการประชุมครั้งใหญ่ของสหประชาชาติ ในระหว่างการประชุมมีการลงนามในเอกสาร 5 ฉบับ โดยเฉพาะในฉบับที่สอง แผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) เป็นแผนแม่บทของโลกที่เน้นให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยได้เสนอแนวทางต่างๆ เพื่อต่อสู้กับความเสื่อมโทรมของดิน ฟ้า อากาศและน้ำ และเสนอแนวทางเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ การต่อสู้กับความยากจน การแก้ไขการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย การวางแผนและการจัดการการศึกษา สุขอนามัย การแก้ไขปัญหาเมืองหลวง

สรุปการทบทวนความต้องการในระดับโลกพบว่า ความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นหลัก เชื่อมโยงไปยังความต้องการที่จะรักษาทรัพยากร ด้วยแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับการนำไปใช้ในประเศโลกที่สามคือการนำเอาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนและไปใช้กับบริบทประเทศ ซึ่งให้ความสำคัญกับความยากจน และสุขภาพอนามัย โดยมีโครงการเมืองน่าอยู่เป็นแนวทางการพัฒนาและให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วม ในการดำเนินการ

2.1.2 ความต้องการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น

จากการขยายตัวของจำนวนประชากรและการขยายตัวของกิจกรรมการพัฒนาเมืองมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเมือง จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างมากเกินกว่าศักยภาพการรองรับของเมืองก่อให้เกิดปัญหาสภาพการอยู่อาศัยและทำให้เกิดความแออัดขาดสุขลักษณะ ไม่เป็นระเบียบ เกิดแหล่งเสื่อมโทรม เกิดชุมชนแออัด ปัญหาขยะตกค้าง ที่กล่าวมาล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากรกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงได้นำเอาแนวทางแนวทางเมืองน่าอยู่และกรอบแนวความคิด Agenda 21 ในการพัฒนามาปรับใช้กับบริบทของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2538

โดยในโครงการเมืองน่าอยู่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการคือ

- 1) เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครทั้งด้านสิ่งแวดล้อม กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม อนามัยและจิตใจ ตามแนวทางเมืองน่าอยู่
- 2) เพื่อประสานทรัพยากรและแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน

ทั้งนี้การดำเนินการเพื่อสนับสนุนโครงการกรุงเทพเมืองน่าอยู่มีแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนคือ ในด้านสิ่งแวดล้อมโดยจัดให้มีการเพิ่มขีดความสามารถด้านสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางและวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสม ภายใต้กรอบแนวความคิด Agenda 21 มีการกำหนดกรอบการดำเนินงานไว้ 4 หัวข้อหลัก ดังนี้

- 1) การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง
- 2) การวางผังสิ่งแวดล้อมเมือง
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) การเพิ่มขีดความสามารถให้แก่กรุงเทพมหานคร

จากกรอบการดำเนินงานใน 4 หัวข้อดังกล่าวนำไปสู่ความมุ่งมั่นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวข้องกับ โครงสร้างของเมือง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การสร้างเมืองสีเขียว บทบาทของประชาชนและชุมชน สภาพการทำงานในเมือง และสภาพแม่น้ำลำคลองและสิ่งแวดล้อมต่างๆ

จากนโยบายภาครัฐดังกล่าว ในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งความสนใจไปที่การเพิ่มพื้นที่สีเขียวซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่สอดคล้องกับความต้องการในระดับโลกและความต้องการเชิงนโยบายภาครัฐในส่วนกรุงเทพมหานคร ที่เป็นแนวทางหนึ่งในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองและความน่าอยู่ของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนพักอาศัยในเขตเมืองซึ่งประสบปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนมีข้อจำกัดอยู่หลายด้าน จึงพิจารณาบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สีเขียวและความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สีเขียวในด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สีเขียวได้แก่ คำจำกัดความของพื้นที่สีเขียว ประเภทของพื้นที่สีเขียว ขนาดของพื้นที่สีเขียว และพื้นที่ว่างในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

2.2.1 คำจำกัดความพื้นที่สีเขียว

พื้นที่สีเขียวตามความหมายในคู่มือการเพิ่มและจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนหมายถึงพื้นที่ที่มีพืชพันธุ์เป็นองค์ประกอบหลัก และในโครงการนำร่องแนวคิดใหม่สู่การเป็นเมืองสีเขียว โดยภาควิชาภูมิทัศน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2548) หมายถึงพื้นที่กลางแจ้ง และกึ่งกลางแจ้งที่มีขอบเขตที่ดินทั้งหมดหรือบางส่วนปกคลุมด้วยพืชพรรณที่ปลูกบนดินที่ซึมน้ำได้ โดยที่ดินนั้นอาจมีสิ่งปลูกสร้างหรือพื้นผิวแข็งที่ไม่ซึมน้ำรวมอยู่หรือไม่ก็ได้ให้หมายรวมถึงพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและนอกเขตเมือง อาจเป็นพื้นที่สาธารณะหรือเอกชน ที่สาธารณชนสามารถใช้ประโยชน์ ประกอบด้วยพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการและความงามทางภูมิทัศน์ พื้นที่อรรถประโยชน์เช่น พื้นที่เกษตรกรรมพื้นที่สาธารณูปการ พื้นที่แนวกันชน พื้นที่สีเขียวในสถาบันต่างๆ พื้นที่ธรรมชาติและกึ่งธรรมชาติอันเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงพื้นที่ชายหาด พื้นที่ริมน้ำ พื้นที่ที่เป็นริ้วยาวตามแนวเส้นทางคมนาคมทางบก ทางน้ำ และแนวสาธารณูปการต่างๆ หรือพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่สีเขียวที่ปล่อยกรัง พื้นที่สีเขียวที่ถูกครอบงวนสภาพธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียวที่มีการใช้ประโยชน์ผสมผสานกัน

หากพิจารณาความหมายของพื้นที่สีเขียว สำหรับชุมชนพักอาศัยเขตเมือง ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต แล้วนั่นคือพื้นที่สีเขียวที่ส่งเสริมการใช้งานเพื่อนันทนาการ และพื้นที่สีเขียวที่ใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นในชุมชน รวมทั้งความสวยงามร่มรื่น โดยมีต้นไม้เป็นองค์ประกอบ

2.2.2 ประเภทพื้นที่สีเขียว

พื้นที่ที่จัดว่าเป็นพื้นที่สีเขียวในชุมชนเขตเมืองนั้น จะต้องเป็นพื้นที่ซึ่งเอื้อประโยชน์กับชุมชนทั้งในด้านการใช้งานและเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน จากการศึกษาประเภทของพื้นที่สีเขียวในแผนแม่บทพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร (2546) แบ่งประเภทพื้นที่สีเขียวตามบทบาทหน้าที่ 5 ประเภทคือ พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่สีเขียวเพื่อบริการ พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม พื้นที่สีเขียวริมเส้นทางสัญจร พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน โดยแต่ละพื้นที่มีรูปแบบแตกต่างกัน ตามคำจำกัดความสรุปในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 คำจำกัดความและรูปแบบของพื้นที่สีเขียว

ประเภท	คำจำกัดความ	รูปแบบ
1.พื้นที่ธรรมชาติ	พื้นที่ที่อยู่ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งรวมของระบบนิเวศ ที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ตลอดไป โดยมีการจัดการที่เหมาะสม	ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร คลอง ทะเลสาบ พรุ พื้นที่ชุ่มน้ำ และอื่นๆ เช่น กูด ป่าบุงป่าทาม หนอง บึง เป็นต้น
2.พื้นที่สีเขียวเพื่อบริการ	พื้นที่สีเขียวที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้บริการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย ศึกษาทางธรรมชาติวิทยา และเสริมสร้างทัศนียภาพที่สวยงามให้กับเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การดูแลของชุมชน	สวนสาธารณะ สนามกีฬากลางแจ้ง สนามเด็กเล่น ลานเมือง สวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ
3.พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม	พื้นที่สีเขียวที่เสริมสร้างคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การเพิ่มก๊าซออกซิเจนและลดอุณหภูมิความร้อนในตัวเองแม้ ประชาชนจะไม่สามารถเข้าไปใช้บริการได้โดยตรง แต่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเสมือนปอดของชุมชนเมือง	สวนไม้ผลยืนต้น สวนป่าสวนในบ้าน พื้นที่สีเขียวในโรงเรียน หน่วยงานราชการ ศาสนาสถาน และสวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ และสนามกอล์ฟของเอกชน
4.พื้นที่สีเขียวริมเส้นทางสัญจร	พื้นที่สีเขียวที่อยู่ในแนวเส้นทางสัญจรสาธารณะ ซึ่งมีบทบาททั้งการเสริมสร้างคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและการบริการ	พื้นที่แนวถนน เกาะกลางถนนทางเดิน แนวถอยร่น ริมแม่น้ำและริมทางรถไฟเส้นทางทิวทัศน์ เส้นทางเดินโบราณ
5.พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน	พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ	สวนไม้ผลยืนต้น สวนป่าเศรษฐกิจ พื้นที่ว่างในบริเวณสถานประกอบการ

2.2.3 ขนาดของพื้นที่สีเขียวในชุมชน

เมื่อกล่าวถึงขนาดพื้นที่สีเขียวของชุมชน หนังสือ Planning the Modern City เสนอมาตรฐานพื้นที่สีเขียวในเมืองไว้ดังนี้ เมืองที่มีประชากร 1,000,000 คน ควรมีพื้นที่ 300 คนต่อ 2.53 ไร่ หรือ 13.49 ตารางเมตรต่อคน และมหานครควรมีอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าสงวนแห่งชาติ จากข้อมูลของสวนสาธารณะ สำนักสวัสดิการสังคม พบว่าในปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชากรเพียง 1.39 ตารางเมตรต่อคนเท่านั้น ซึ่งนับว่ายังน้อยมาก กรุงเทพมหานครได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้มีการริเริ่มโครงการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สีเขียวขึ้นมา

ในส่วนงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2535) ซึ่งได้จัดทำนโยบายและแนวทางการดำเนินการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนอย่างยั่งยืน ได้กำหนดขนาดของพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ในชุมชนเมืองขนาดใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น มีข้อจำกัดทางด้านกายภาพของพื้นที่และได้กำหนดพื้นที่สีเขียวโดยใช้จำนวนของประชากรเป็นเกณฑ์ จากหลักการพิจารณาดังกล่าวสามารถจำแนกสัดส่วนขั้นต่ำของพื้นที่สีเขียวที่ควรมีในเขตชุมชนเมืองอย่างน้อย 12 ตารางเมตรต่อคน หรือ 7.5 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน และมีพื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการอย่างน้อย 4 ตารางเมตรต่อคน หรือ 2.5 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547)

แม้ว่าพื้นที่สีเขียวที่กำหนดโดยส่วนงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นจะน้อยกว่าพื้นที่สาธารณะที่กำหนดในหนังสือ Planning the Modern City ทั้งนี้เนื่องมาจาก การกำหนดด้วยความเหมาะสมจากสภาพชุมชนเมืองในบริบทของประเทศต่างๆ สำหรับประเทศไทยในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งมีความหนาแน่นสูงผู้วิจัยจึงพิจารณาขนาดของพื้นที่สีเขียวในชุมชนตามเกณฑ์ของส่วนงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีเกณฑ์พื้นที่สีเขียว 12 ตารางเมตรต่อคน หรือ 7.5 ไร่ต่อประชากร 1,000 คน

2.2.4 พื้นที่ว่างในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

เงื่อนไขอันดับแรกของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวคือจะต้องมีพื้นที่ว่างที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนา ซึ่งในเขตชุมชนเมืองยังคงมีพื้นที่ว่างและมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวได้มากพอสมควร ดังนั้นชุมชนเมืองที่มีนโยบายเพิ่มพื้นที่สีเขียวสามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ต่างๆ เช่น

1) พื้นที่ว่างเว้นตามกฎหมาย พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่สาธารณะ ที่ถูกบังคับให้มีการเว้นว่างไว้ตามกฎหมาย เช่น กฎหมายผังเมือง และกฎหมายควบคุมอาคาร อันได้แก่ พื้นที่ทางเท้า พื้นที่เขตถอยร่น พื้นที่ว่างที่กำหนดตามกฎหมายควบคุมอาคาร และพื้นที่ที่เป็นที่หน่วงน้ำของเมือง เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้หากถูกทิ้งไว้จะกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ที่ทิ้งขยะ สังกัดเหม็นและเกิดทัศนียภาพที่สกปรก ซึ่งจะทำลายความสวยงามของเมือง

2) พื้นที่สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้แก่ พื้นที่เขตทางหลวง เขตทางรถไฟ เขตท่าเรือ เขตท่าอากาศยาน พื้นที่ใต้สายส่งไฟฟ้าแรงสูง ฯลฯ

3) พื้นที่ส่วนราชการได้แก่ พื้นที่ในเขตทหาร สถานที่ราชการ ฯลฯ

4) พื้นที่ในสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย

5) พื้นที่ศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่ในเขตวัด โบสถ์ สุเหร่า กำแพงเมือง ปราสาท อุทยานประวัติศาสตร์ คูเมือง ฯลฯ

6) พื้นที่สาธารณะของแผ่นดิน ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ชายหาด ภูเขา เนินเขา ป่าไม้ ฯลฯ

7) พื้นที่รกร้าง ได้แก่ พื้นที่ที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์

นอกจากพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นยังมีการศึกษาการจัดหาพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่สีเขียวของเมือง ซึ่งได้มาโดยการพัฒนาพื้นที่ในเมือง ดังที่ John G. Kelcey ได้ทำการสำรวจพื้นที่ที่มีอยู่และศักยภาพพื้นที่ที่สามารถพัฒนาในเมืองต่างๆของประเทศอังกฤษ พบว่ามีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับนำมาพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวได้แก่

- ที่ดินขนาดเล็ก ในบริเวณอุตสาหกรรมซึ่งไม่เหมาะสมที่จะปลูกบ้านอยู่อาศัยหรือเล็กเกินกว่าที่จะขยายหรือพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งที่ดินในนิคมอุตสาหกรรม (Industrial complex) ที่กำลังรอการพัฒนา

- ที่ดินซึ่งอยู่รอบๆป่าয়โฆษณาขนาดใหญ่

- ที่ดินห้อมล้อมตามศูนย์กลางต่างๆของเมือง

ทั้งนี้จากพื้นที่ว่างที่ควรพิจารณาดังกล่าว ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำการสำรวจพื้นที่ว่างในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนต่อไปในรายละเอียดบทที่ 4 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

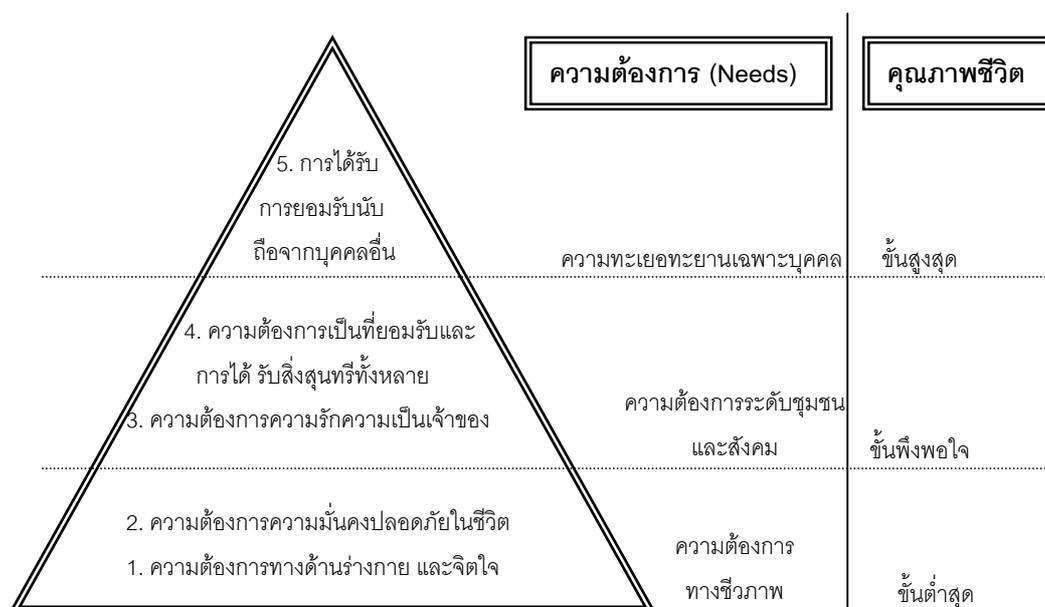
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

ความต้องการในระดับโลกซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเป็นวิถีทางหนึ่งซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยการแปลงแนวคิดในโครงการต่างๆลงสู่การปฏิบัติ โดยสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของมนุษย์และระดับคุณภาพชีวิต ซึ่งแสดงความต้องการแต่ละขั้นของมนุษย์ที่จะได้รับการตอบสนองในรูปแบบต่างๆ

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ

ความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเป็นความต้องการของประชาชนในชุมชนพักอาศัยเขตเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหลายประการ รวมถึงการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว ซึ่งเป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาความต้องการที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต โดยจากการศึกษาของ Sharma 1988 (อ้างใน สิริจินดา เสวตสมบุญ.2546) ได้เสนอแนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของมนุษย์และระดับคุณภาพชีวิต โดยกล่าวว่า ความต้องการทางชีวภาพ (Bio – physical needs) เป็นความต้องการที่จำเป็นที่สุดในขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค อากาศบริสุทธิ์ ฯลฯ การได้รับปัจจัยจำเป็นเหล่านี้ จะทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตขั้นต่ำ (Minimal level) ความต้องการระดับชุมชนและสังคม (Physical – socio needs) ได้แก่ การศึกษา การคมนาคมขนส่ง ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การนันทนาการ บริการสังคมอื่นๆ เมื่อมนุษย์ได้รับร่วมกับความ

ต้องการทางชีวภาพ (Physical needs) จะเกิดคุณภาพชีวิตในขั้นพึงพอใจ (Satisfaction level) ความต้องการในขั้นสูงสุดเป็นความทะเยอทะยานเฉพาะบุคคล (Personal aspiration) เป็นความต้องการที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลต่อบุคคล ได้แก่ ความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ ความมั่นคง บุคคลที่บรรลุความต้องการระดับนี้จะมีคุณภาพชีวิตระดับสูง (Maximal level)

รูปที่ 2.1 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของ Maslo กับระดับคุณภาพชีวิตของ Sharma

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ จะเห็นได้ว่า เดิมประชาชนชุมชนพักอาศัยเขตเมืองมีความต้องการในลำดับขั้นความต้องการด้านชีวภาพ โดยต้องการเพียงด้านร่างกายและจิตใจ และความมั่นคงปลอดภัย ในสภาพความเป็นจริงประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ต้องดิ้นรนเพื่อหารายได้มาตอบสนองความต้องการในขั้นแรก เมื่อพิจารณาสภาพที่อยู่อาศัยและการขาดแคลนพื้นที่สีเขียวเพื่อการนันทนาการที่ตอบสนองความต้องการในลำดับขั้นสูงขึ้น และเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีในขั้นพึงพอใจผู้วิจัยจึงพิจารณาความต้องการพื้นที่สีเขียวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเป็นที่ยอมรับ ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในขั้นต่อไป

2.3.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

ความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวดังกล่าวเป็นความต้องการของประชาชนทั้งในด้านความต้องการเชิงพื้นที่ และในด้านการจัดการพื้นที่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ทำให้มีความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวแตกต่างกัน ดังนี้

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมภายในเมือง ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทำให้รัฐมีแนวทางเพิ่มคุณภาพชีวิตด้วยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน และเนื่องจากพื้นที่สีเขียวเป็นการพิจารณาคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ดังนั้นจากการศึกษา การประเมินคุณภาพชีวิตในด้านกายภาพ โดยปัจจัยต่างๆทำให้เกิดการตอบรับในทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะของบุคคล ลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพทำให้เกิดการตอบรับ การรับรู้ของบุคคล การประเมินสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น Lin Zhan Z .1992 (อ้างใน เวียร์เธียร์ สุขชื่น .2545) ปัจจัยเหล่านี้จึงน่าจะมีผลต่อความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่แตกต่างกัน

พฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะ ของ Seymour M.Gold (1980: 49) พบว่า ควรทำการศึกษาทั้งจากประชาชนที่ใช้สวนสาธารณะและไม่ได้ใช้สวนสาธารณะเพื่อให้ทราบถึงความต้องการ จึงเห็นได้ว่าประสบการณ์การไปใช้พื้นที่สีเขียวเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าจะมีความต้องการในเชิงพื้นที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความต้องการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน พบประเด็นที่เกี่ยวข้องในการศึกษาของ กนกพร แสงแก้ว (2543 : 24-25) กล่าวถึงผลของการมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยว่า การให้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย ย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ในด้านกายภาพ เมื่อชาวชุมชนมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยแล้วจะเกิดกำลังใจที่จะดูแลรักษา และปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองให้ดีขึ้น เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ จากประเด็นดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่าความมั่นคงในการอยู่อาศัยก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวในบริเวณพื้นที่ชุมชน และ บริเวณบ้านตนเอง

สรุปจากการทบทวนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ได้แก่ การไปใช้หรือไม่ไปใช้พื้นที่สีเขียว ลักษณะบุคคล การประเมินสภาพแวดล้อมของบุคคล ความมั่นคงในการอยู่อาศัย ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยจะนำไปพิจารณาเพื่อกำหนดตัวแปรในบทต่อไป

2.4 การจัดการพื้นที่สีเขียว

การให้ความสำคัญต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งมีความหนาแน่นของประชากรสูง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในเขตพื้นที่เหล่านั้นก็ย่อมมีแผนการพัฒนาพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับแผน

พัฒนาในระดับหน่วยงานที่ใหญ่กว่าขึ้นไป จึงต้องมีการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างเป็นระบบโดยในการจัดการพื้นที่สีเขียวควรมีสาระสำคัญดังนี้ (บุญนาค ตังกุล.2545)

1. กำหนดพื้นที่สีเขียว และจัดพื้นที่ว่างสำรองให้เหมาะกับการใช้สอยของชาวเมืองไว้ในระเบียบการขออนุญาตก่อสร้าง เช่น พื้นที่สองข้างทาง เกาะกลางถนน ทางเดินเท้า ส่วนหย่อมสวนป่าขนาดเล็ก ลานจอดรถ

2. ประสานแผนการป่าไม้กับการวางผังเมือง เพื่อให้มั่นใจว่าแผนพัฒนาเมืองมีการจัดการพื้นที่ว่างสำหรับพื้นที่สีเขียว

3. กำหนดผู้รับผิดชอบ ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร หน่วยงาน องค์กรชุมชน และประชาชน

4. การกำหนดนโยบาย ปรับปรุงกฎหมายการแบ่งเขตการใช้ที่ดิน การผังเมือง และการปฏิบัติตามแผน

จากหลักการดังกล่าว การพิจารณาสิ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่สีเขียว ในลักษณะการวิเคราะห์นั้นจำเป็นต้องพิจารณาในด้านพื้นที่ว่าง เจ้าของพื้นที่ว่างเหล่านั้น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวางแผนและการดำเนินการรวมถึงการศึกษาโครงการที่มีอยู่ในปัจจุบัน

2.4.1 การกำหนดพื้นที่สีเขียว

พื้นที่ในการพัฒนาแต่ละพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในเชิงกายภาพที่จะสามารถพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวได้แตกต่างกัน ตามลักษณะกิจกรรม แต่สำหรับในด้านการจัดการเชิงพื้นที่ที่จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของพื้นที่ เช่น เอกชน หน่วยงานราชการ เป็นต้น เพื่อเตรียมการวางแผนประสานผลประโยชน์กับเจ้าของพื้นที่เพื่อให้ทั้งผู้ใช้และผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้พื้นที่ว่างในกรอบของกฎหมาย ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้เกิดการเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้ โดยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนพักอาศัยเขตเมือง คือ กฎกระทรวงฉบับที่ 55 (พ.ศ.2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ซึ่งโดยทั่วไปกำหนดระยะร่นของอาคาร ระยะร่นจากทางสาธารณะหรือแหล่งน้ำ ที่ว่างภายนอกอาคาร ระยะดังกล่าวทำให้มีพื้นที่ว่างในพื้นที่ดินที่ทำการก่อสร้าง พื้นที่เหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นพื้นที่สีเขียวที่ช่วยเสริมความสวยงามให้กับอาคาร ซึ่งผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปวิเคราะห์ในบริบทของพื้นที่ชุมชนต่อไป

2.4.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นหนึ่งที่สามารถจะกำหนดแนวทางในการวางแผนเพิ่มพื้นที่สีเขียว คือผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการหาแนวทางในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในชุมชน ผู้เกี่ยวข้องหลักสำหรับการพัฒนา

ชุมชน คือประชาชนในชุมชน และคณะกรรมการชุมชน ซึ่งคณะกรรมการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา สภาพแวดล้อมในชุมชน โดยกระบวนการตัดสินใจในการคิด นำเสนอ ลงมือทำและติดตามผล ที่มาจากความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน (มูลนิธิชุมชนเมือง. 2542) หน่วยงานอื่นๆเป็นเพียงผู้ให้ความช่วยเหลือ การกระตุ้น การให้ความรู้ และงบประมาณ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานเขต การเคหะแห่งชาติ กองสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2.4.3 โครงการในปัจจุบัน

มีนโยบายที่เกี่ยวกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียวซึ่งจะต้องมีการดำเนินการโดยโครงการต่างๆภายในเขตกรุงเทพมหานคร ดังในตารางที่ 22 (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: 2547) ซึ่งผู้วิจัยจะต้องศึกษาการดำเนินการของโครงการเหล่านี้ เพื่อติดตามโครงการเหล่านี้ในระดับชุมชน และนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่สีเขียวในชุมชนต่อไป

ตารางที่ 2.2 โครงการ/ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร

โครงการ/กิจกรรม	รายละเอียด	ระยะเวลา
1.โครงการจัดภูมิทัศน์ ในเขตเมือง	ทุกปีกรุงเทพมหานครจะขยายตัวในแนวราบมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้กรุงเทพมหานครลดพื้นที่เกษตรกรรมลงเพื่อพัฒนาเมือง และสิ่งเดียวที่สามารถทดแทนพื้นที่เพาะปลูกได้ คือ ธรรมชาติ แต่นั่นหมายถึงการสูญเสียที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งนำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของมนุษย์ ดังนั้นแผนงานต่างๆของกรุงเทพมหานครจะพยายามหาแหล่งที่ดินที่มีความจำเป็น เพื่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเมืองที่ยังคงมีอยู่ และที่เน้นเป็นพิเศษคือ บริเวณในเขตอุตสาหกรรม เขตพักอาศัย และสำนักงานที่ว่างเปล่า ซึ่งเป็นแหล่งสำหรับการพัฒนาเมืองตามแนวทางใหม่ ตลอดจนส่งเสริมให้เจ้าของที่ดินปรับปรุงภูมิทัศน์ของตัวเองให้ดีขึ้น	ใช้เวลายาว นานกว่า 10- 30 ปี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	รายละเอียด	ระยะเวลา
2. การสร้างพื้นที่สีเขียวทั่วกรุงเทพมหานคร	ต้นไม้ พรรณไม้ และดอกไม้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้สบายตาเท่านั้น แต่เป็นส่วนสำคัญของระบบนิเวศเมือง เพราะเป็นตัวสร้างออกซิเจน ไนโตรเจน เป็นตัวนำความร้อน รวมทั้งช่วยลดฝุ่นละอองและเสียง ให้ร่มเงา และกันความร้อนจากแสงแดด นอกจากนี้ พื้นที่สีเขียวยังเป็นสถานที่พบปะสำหรับชาวเมือง มีการจัดกิจกรรมทางสังคมตามวิถีชีวิตของชาวเมือง โดยเฉพาะเมืองที่มีความหนาแน่นสูงอย่างกรุงเทพมหานครนั้น พื้นที่สีเขียวยังมีความจำเป็นสำหรับคุณภาพชีวิตของชาวเมือง เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีพื้นที่สีเขียวอยู่เพียงเล็กน้อยจึงกลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดราคาที่ดินเพื่อใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจในเขตกรุงเทพมหานครเป็นสิ่งที่หายาก หรือแม้จะหาได้ก็มีราคาแพงมาก ดังนั้นกรุงเทพมหานครจะรวมเอานโยบายพื้นที่สีเขียวเข้าเป็นส่วนหนึ่งในแผนงานพัฒนากรุงเทพมหานครทั้งหมด โดยมียุทธศาสตร์สำคัญคือ กำหนดให้ทุกสำนักงานเขตต้องมีสวนสาธารณะอย่างน้อยหนึ่งแห่ง และถนนทุกสายต้องปลูกต้นไม้เพื่อให้ร่มเงาและความสดชื่น	เป็นการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
3. การจัดทำแผนปฏิบัติการพื้นที่สีเขียวสำหรับกรุงเทพฯ	กทม. ควรวางแผนปฏิบัติการพื้นที่สีเขียว โดยเน้นการดำเนินการที่สามารถปฏิบัติได้เป็นรูปธรรม โดยเชิญชวนให้ประชาชน เจ้าของที่ดิน บริษัท และองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการรณรงค์ "ปลูกต้นไม้" ดังนั้น กทม. ควรรวมกิจกรรมการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของเมืองไว้ในแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ ๕ อย่างไรก็ตาม แนวทางสีเขียวไม่สามารถดำเนินการในระยะเวลาจำกัดชั่วข้ามคืน แต่ต้องใช้ระยะเวลานานพอสมควรในการดำเนินการ ต้องมีการวางแผนและการเตรียมข้อที่ดินไว้ก่อนล่วงหน้า โดยอาจจำเป็นต้องแยกข้อที่เปลี่ยนแปลง ในช่วงระยะเวลาหลายปี	การรณรงค์จะเริ่มขึ้น ในปี พ.ศ. 2545
4. จัดสร้าง "สวนสาธารณะ" ในที่สามารถดำเนินการได้	กทม. จะจัดสร้างสวนสาธารณะใหม่ให้เป็นเสมือนปอดของกรุงเทพฯ และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชน จะจัดสร้างสวนสาธารณะเพิ่มคล้ายๆ กับแบบสวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ สวนจตุจักร และสวนรถไฟ เป็นต้น	2-4 ปี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	รายละเอียด	ระยะเวลา
5. จัดทำแนวทางข้อ กำหนดพื้นที่สีเขียวใน โครงการพัฒนาทั้งของ ภาครัฐและเอกชน	กทม. ควรกำหนดนโยบายสำหรับโครงการพัฒนาพื้นที่สีเขียวใน เขตเมือง ที่ริเริ่มโดยบริษัทเอกชนและบริษัทมหาชน โดยข้อ กำหนดพื้นที่สีเขียวจะถูกระบุไว้ในผังข้อมูลสำนักงานเขต และใน ผังข้อมูลกรุงเทพมหานคร	2 ปี
6. พื้นฟูสภาพคูคลองให้มี ภูมิทัศน์สวยงาม ช่วยใน การระบายน้ำและการ คมนาคมขนส่ง	คูคลองเป็นส่วนหนึ่งของระบบป้องกันน้ำท่วม สามารถรองรับน้ำ เสียที่ระบายทิ้งออกมาและใช้เป็นระบบการขนส่งทางน้ำ นอก จากนี้ คูคลองยังสามารถเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางสีเขียวของ กรุงเทพฯ ได้อีกด้วย กรุงเทพมหานครควรเริ่มจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อปลูกต้นไม้ บริเวณริมคูคลอง และคืนน้ำใสให้สายน้ำ เพื่อเพิ่มความสวยงาม และความสะอาด	10 ปี
7. ปลูกต้นไม้ริมถนน	ต้นไม้ริมถนนสร้างความสวยงามให้แก่เมือง ช่วยให้มีร่มเงาและ ให้ความร่มเย็น นอกจากนี้ ต้นไม้จะช่วยดูดก๊าซไนโตรเจน คาย ก๊าซออกซิเจน และลดฝุ่นละออง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมี ประโยชน์ในการช่วยเพิ่มคุณภาพของอากาศในเมือง รวมทั้งต้น ไม้ ยังช่วยปรับสภาพภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อมในเมืองให้ดีขึ้น ดังนั้น กทม. จะกำหนดแผนปฏิบัติการเพื่อรณรงค์ให้มีการปลูก ต้นไม้ริมถนนมากขึ้น	1-2 ปี สำหรับ การวางแผน และอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป สำหรับการลง มือปลูกต้นไม้

2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากนโยบายภาครัฐที่แสดงถึงการใช้กลไกหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ และการเพิ่มพื้นที่
สีเขียวในระดับชุมชนนั้นคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพื้นที่สีเขียว ผู้วิจัยจึงได้
ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นแนวทางในการสำรวจการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในพื้นที่ และเป็นแนวทางหนึ่งที่จะพิจารณาลักษณะที่มีผลต่อความต้องการมีส่วน
ร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของชุมชน

2.5.1 คำจำกัดความของการมีส่วนร่วม

การที่ประชาชนได้ใช้คุณสมบัติส่วนตัวในด้านความรู้ความสามารถและทรัพยากรที่มีอยู่
เข้าไปร่วมคิดตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆของกิจกรรมหนึ่งๆด้วยตนเองหรือองค์กรที่ประชาชนจัดตั้ง
ขึ้นอย่างมีเสรีภาพและเสมอภาค (เฉลิม เกิดโมลี. 2543)

ในเอกสารประกอบการสัมมนาวันสิ่งแวดล้อมไทย ณ ห้องบอลรูม ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (2543) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่นคือผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทาง ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญองค์การสหประชาชาติ (1981) กล่าวว่า การนิยามความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ขยายความมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมประเด็นดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และของสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี้

- เอื้อให้เกิดความพยายามในการพัฒนา
- การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญ ในการประกันให้เกิดกระบวนการในการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

2.5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

หากพิจารณากระบวนการของการมีส่วนร่วมอาจแบ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง 4 ขั้นตอน คือ

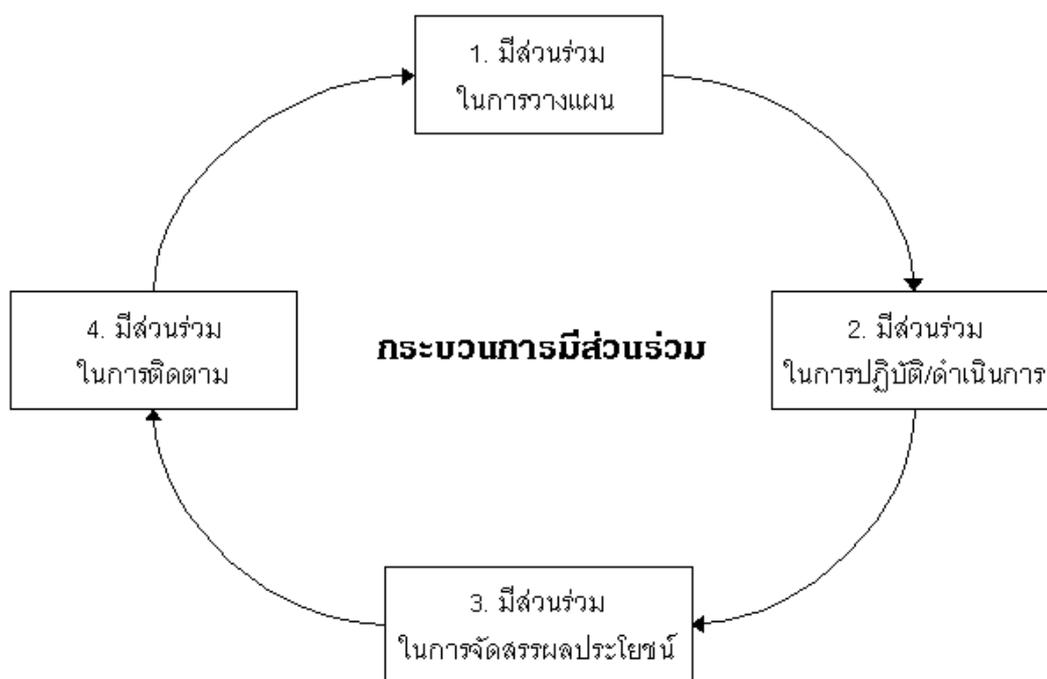
1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ การเข้าถึงเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

2. การปฏิบัติกร/ดำเนินการ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

3. การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

4. การติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับการพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของกิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินกิจกรรม ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนต่อไป

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป ประกอบด้วย การให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติ และการควบคุมติดตามโดยประชาชน โดยเป็นการเริ่มจากการสื่อสารทางเดียว ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงสื่อสารสองทางที่เป็นการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้ว จึงเป็นการร่วมทำ และในที่สุด เป็นการร่วมติดตามควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นของการมีส่วนร่วมสูงสุด แต่จำนวนประชาชน ที่จะเกี่ยวข้องมาน้อยแล้วแต่ระดับชั้น แสดงได้ดังรูปต่อไปนี้

รูปที่ 2.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

2.5.3 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ (สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : 2544 .(2-1) – (2-7)) คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information)

การมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่

คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation)

การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

3.1 การประชุมในระดับชุมชน

การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการ หรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการ และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและคาดว่าจะตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับที่กว้างขึ้นได้ เพื่อรวมหลายๆชุมชนในคราวเดียวกัน ในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบ

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ

สำหรับโครงการ ที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องมีการจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3.3 การประชาพิจารณ์

เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการ และฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้นทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนัก และไม่เกี่ยวข้องกับนายของกฎหมายที่จะต้องมีารชี้ขาดเหมือนการตัดสินใจในทางกฎหมาย การจัดการประชุมจึงอาจจัดในหลายวัน

4. การร่วมในการตัดสินใจ

เป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ เลือkdตัวแทนของตนไปนั่งในคณะกรรมการใดคณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทชี้้นำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้นๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

5. การใช้กลไกทางกฎหมาย

รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนคิดว่าควรได้รับ

2.5.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการมีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่ามีหลายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคมของประชากรได้แก่ รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาการอยู่อาศัย

- รายได้ จากการศึกษาของ วลัยภรณ์ ดาวสุวรรณ (2533) พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยพบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อปีสูงจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุนทะเลมากกว่าประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยจากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้สูงกว่า 6,000 บาทต่อเดือน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุนทะเลมากกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 4,001 – 6,000 บาท , 2,001 – 4,000 บาท และ 2,000 บาท และต่ำกว่าตามลำดับ ทั้งนี้เพราะกลุ่มที่มีฐานะทางการเงินดีกว่าจะมีความพร้อมทางการเงินและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้มากกว่า ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะทางการเงินต่ำจะมีความยากลำบากในการทำมาหากินจึงมีส่วนร่วมน้อย

- อาชีพ จากการศึกษาของสัจชัย สุทธิพันธุ์วิหาร์ (2539) พบว่า อาชีพมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของประชาชนต่อปัญหามลพิษทางน้ำจากชุมชนในทุกกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ อาชีพที่แตกต่างกันจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยการศึกษาพบว่า แม่บ้านหรือพ่อบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมาคืออาชีพรับราชการ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไปตามลำดับ แต่หลังจากปรับค่าตัวแปรแล้ว อาชีพที่มีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ อาชีพรับราชการหรือพ่อบ้าน รองลงมาคืออาชีพค้าขาย

- ระดับการศึกษา จากการศึกษาของ อนุชิต อิศริยเมตต์ (2536) พบว่า ประชากรที่ศึกษามีระดับการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษา มีความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามแม่น้ำ

เจ้าพระยาเน่าเสียมากกว่าประชากรประชากรที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และจากการทดสอบปรากฏว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสียอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

- ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน จากการศึกษาของวิไลพร สมบูรณ์ชัย (2534) สรุปว่าระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นที่แตกต่างกันจะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยจากการศึกษาพบว่า ประชากรที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น 34-60 ปี จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่ากลุ่มที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น 2-33 ปี

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมดังนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน อาชีพ การติดต่อสื่อสารกับผู้นำ ภาระทางครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ สถานภาพในชุมชน สถานภาพสมรส อาชีพครอง การได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม บุคคลหรือกลุ่มที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมและความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรม

จากการศึกษาลักษณะขั้นตอนของการมีส่วนร่วม พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนปฏิบัติ มากกว่าขั้นตอนการริเริ่มเสนอปัญหาเพื่อการตัดสินใจในกิจกรรม และการประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชน (วันดี.2540)

สรุปผลการศึกษา แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนพบตัวแปรหลายตัว เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน สถานภาพในชุมชน และรายได้ เป็นต้น ดังนั้นจึงได้นำตัวแปรเหล่านี้ไปพิจารณาเพื่อกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการอธิบายความต้องการมีส่วนร่วม และลักษณะการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปภายในชุมชนในบทต่อไป

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.6.1 คำจำกัดความชุมชนพักอาศัยเขตเมือง

ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก อาคาร บ้านเรือนหนาแน่น มีความเจริญ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มนุษย์ สร้างขึ้นมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาชีพมีความหลากหลาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าขายและ การบริการ สมาชิกมีความเป็นอิสระ เป็นปัจเจกบุคคลสูง ทำให้ความสัมพันธ์ เป็นแบบทางการมากกว่าส่วนตัว สามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะผลประโยชน์ ที่แต่ละคนจะได้รับ ชุมชนเมือง จะอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น เทศบาล มหานคร และมีชุมชนย่อยๆ รวมอยู่ในบริเวณเหล่านี้ เช่น ตรอก ซอย ถนน หรือเรียกตามชื่อที่ตั้งของชุมชนต่างๆ (สนธยา พลศรี. 2545)

จากการศึกษาความหมายของชุมชนเมืองจึงมีข้อสรุปที่สอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ ที่เกี่ยวกับชุมชนพักอาศัยในเขตเมือง 2 ส่วนคือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพและส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทาง สังคมดังนี้

1) **ลักษณะทางกายภาพ** มีความหนาแน่นสูง มีพื้นที่โล่งน้อยและมีพื้นที่สีเขียว น้อย และเต็มไปด้วยมลภาวะต่างๆทั้งทางอากาศ น้ำเสีย เสียงรบกวน สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ลักษณะเหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งนำพิจารณาในการหาแนวทางเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนเมืองนั้นๆ ซึ่งลักษณะเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เช่น

ความหนาแน่นของประชากร (population density) ความหนาแน่นของประชากรบ่งชี้ถึงวิกฤตการณ์การใช้พื้นที่ การตั้งถิ่นฐานกันอย่างแน่นหนา หมายถึงการเฉลี่ยการใช้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด เป็นผลให้การเฉลี่ยของการใช้จำเป็นต้องลดต่ำตามไปด้วย (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: 2547)

ความหนาแน่นของฐานเมือง (Urban Bulk) ในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นมักหลีกเลี่ยงมีสภาพความหนาแน่นทางฐานเมืองด้วย เนื่องจากประชาชนต้องการที่พักพิงและสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งก่อสร้างต่างๆทั้งที่มีคุณภาพหรือต่ำกว่าคุณภาพและมาตรฐานที่ควรจะเป็น สิ่งก่อสร้างจึงเกิดขึ้นตามแต่กำลัง และกระแสความต้องการในการบริโภคของกลุ่มผู้ใช้ ดังนั้นสิ่งก่อสร้าง (Urban built) ที่ปรากฏจึงมีความหลากหลาย ทั้งนี้หากได้มีระเบียบหรือมีการคิดคำนึงถึงสมดุลระหว่างสิ่งก่อสร้าง และพื้นที่ว่างให้เกิดความเหมาะสมอย่างพอเหมาะพอควรแล้ว ก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับฐานความหนาแน่นของเมือง ในทางตรงกันข้าม หากขาดความละเอียดด้านการพิจารณาถึงสมดุลในการใช้พื้นที่ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาด้านการใช้พื้นที่เกินสมรรถนะการรองรับ (Over carrying capacity) และก่อให้เกิดผลกระทบข้างเคียงได้ ฐานเมืองที่หนาแน่นของเมืองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเพิ่มของอุณหภูมิในบริเวณที่ตั้งเกิดปัญหาความร้อนและอุณหภูมิที่เพิ่มสูงขึ้นจนต้องใช้พลังงานกลช่วยแก้ไข ก่อให้เกิดความสิ้นเปลืองพื้นที่สีเขียวจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถผ่อนคลายการเพิ่มของอุณหภูมิภายในเมืองได้เป็นอย่างดี

การใช้ประโยชน์ที่ดิน เมื่อกล่าวถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนเมือง แต่เนื่องจากการศึกษาซึ่งผู้วิจัยมุ่งการศึกษาไปยังชุมชนพักอาศัยนั้น การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นการใช้ที่ดินเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการอยู่อาศัย (Residential zone) และแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกันในสัดส่วนการใช้ที่ดินแต่ละประเภท ชุมชนซึ่งมีสัดส่วนการใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ สถาบันศาสนา มาก ชุมชนมักมีโอกาที่จะใช้ประโยชน์ในพื้นที่ว่างของสถาบันเหล่านั้นได้มากด้วยเช่นกัน ความแตกต่างของการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นลักษณะหนึ่งที่ต้องพิจารณาในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

พื้นที่ว่างในชุมชนพักอาศัยเขตเมือง ประเด็นสำคัญสำหรับการวางแผนในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของชุมชนคือ พื้นที่ว่างในชุมชน เพื่อการพิจารณาความยากง่ายในการพัฒนาพื้นที่ และความเป็นไปได้ในการจะพัฒนาพื้นที่ว่างเหล่านั้นให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียว พื้นที่ว่างซึ่งมีขนาดพื้นที่ใหญ่ มักจะมีความเหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่เป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับประกอบกิจกรรมนันทนาการ ยิ่งพื้นที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นก็สามารถที่จะจัดพื้นที่รองรับกิจกรรมได้มากขึ้นและมีความหลากหลายของกิจกรรม มากขึ้นด้วย หากแต่พื้นที่ว่างเหล่านั้นมักมีข้อจำกัดในเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครอง ซึ่งเป็นอุปสรรคในการดำเนินการการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากเอกชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่นั้นด้วย

2) **ลักษณะทางสังคม** สังคมเมืองมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีอาชีพที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าขายและการบริการ สมาชิกในชุมชนมีความเป็นอิสระ เป็นปัจเจกบุคคลสูง ทำให้ความสัมพันธ์ เป็นแบบทางการมากกว่าส่วนตัว (สนธยา พลศรี. 2545)

2.6.2 การดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตภายในชุมชน

การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนบอกถึงลักษณะการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองมีลักษณะที่แตกต่างกันตามความหลากหลายของกิจกรรมแต่ละบุคคล ได้แก่ อาชีพ ความเป็นส่วนบุคคล ในทางสังคมศาสตร์กล่าวถึงการดำเนินชีวิตว่า สมาชิกมีการติดต่อกัน มีความสัมพันธ์กัน และมีการกระทำต่อกันทางสังคม ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน แต่ละคนย่อมมีเอกลักษณ์ส่วนบุคคลซึ่งได้รับอิทธิพลจากครอบครัว ชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยใหญ่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่อาศัยอยู่ ทำให้ความเชื่อ ทัศนคติ ความร่วมมือในการทำกิจกรรม แตกต่างกันไป

รูปแบบการดำเนินชีวิต หมายถึงแนวโน้มและลักษณะเด่นด้านความคิดเห็น ความเชื่อ และการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลที่มีผลมาจากปัจจัยภายในบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและกระบวนการทางสังคม (हत्य अधप्रु: 2544. 60) การศึกษาการดำเนินชีวิตเป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อการแสดงบทบาท พฤติกรรมที่กระทำต่อชุมชน ในการวัดการดำเนินชีวิต ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประกอบด้วย บทบาทของประชาชน การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน กระบวนการทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในชุมชน คือการที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบพึ่งพากัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรมและ สังคม สัจจร.2543: 22-29) กระบวนการชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน กระบวนการชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทกรรมการชุมชน และได้รับข่าวสารการพัฒนาการ จะมีการแสดงบทบาทในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน (วัชรวิ ธรรมวิเศษ. 2544)

ในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม (พรวิศิษฐ์ วรวรรณ: 2533) พบว่า การที่ชาวบ้านไม่ค่อยร่วมมือในกิจกรรมชุมชนเนื่องจาก ชาวบ้านขาดความไว้วางใจกัน มีสาเหตุมาจากภายในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการมีพันธะผูกพันที่ยาวนาน ทำให้การตอบแทนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง การจัดสรรประโยชน์ในชุมชนไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลึกซึ้งและการไม่ให้ความสำคัญกับพันธะผูกพันต่อบุคคลอื่นนั้นแสดงถึงลักษณะตัวใครตัวมัน นอกจากนี้การศึกษาเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับ sense of community ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและความผูกพันต่อชุมชนซึ่งทำให้เกิดความต้องการพื้นที่สีเขียวในชุมชน McMillan และ Chavis แบ่ง SOC (sense of community) เป็น 4 มิติ ดังนี้ (Anita L. Blanchard and M. Lynne Markus. 2002)

1. มีความรู้สึกเป็นสมาชิก (Feelings of membership) ความรู้สึกมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน
2. มีความรู้สึกมีอิทธิพล (Feelings of influence) รู้สึกมีอิทธิพล และกำลังมีอิทธิพลโดยชุมชน
3. การรวมกัน และความต้องการที่ทำให้เกิดผล (Integration and fulfillment of needs) ความรู้สึกการสนับสนุนโดยอื่นๆในชุมชน
4. การแบ่งปันการเชื่อมต่อทางอารมณ์ (Shared emotional connection)

ในการศึกษา เรื่อง การออกไปใช้พื้นที่สีเขียวส่วนกลางและการปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในใจกลางเมือง (Byong - Suk Kweon et.al.: 1998. 832-858) โดยการทดสอบการออกไปใช้พื้นที่ส่วนกลางซึ่งเกี่ยวข้องกับ sense of community ใช้การทดสอบจากการให้ตอบคำถามใน 3 หัวข้อดังนี้ ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการมีมิตรภาพ (unity and togetherness) ความรู้สึกของความสัมพันธ์ระหว่างกัน (feeling of belonging) การช่วยเหลือและการสนับสนุนกัน (helping and supporting) ผลสรุปของการทดสอบความสัมพันธ์พบว่า ผู้สูงอายุซึ่งออกไปใช้พื้นที่สีเขียวส่วนกลางมากจะมีการแบ่งปันความรู้สึก sense of community มากกว่า

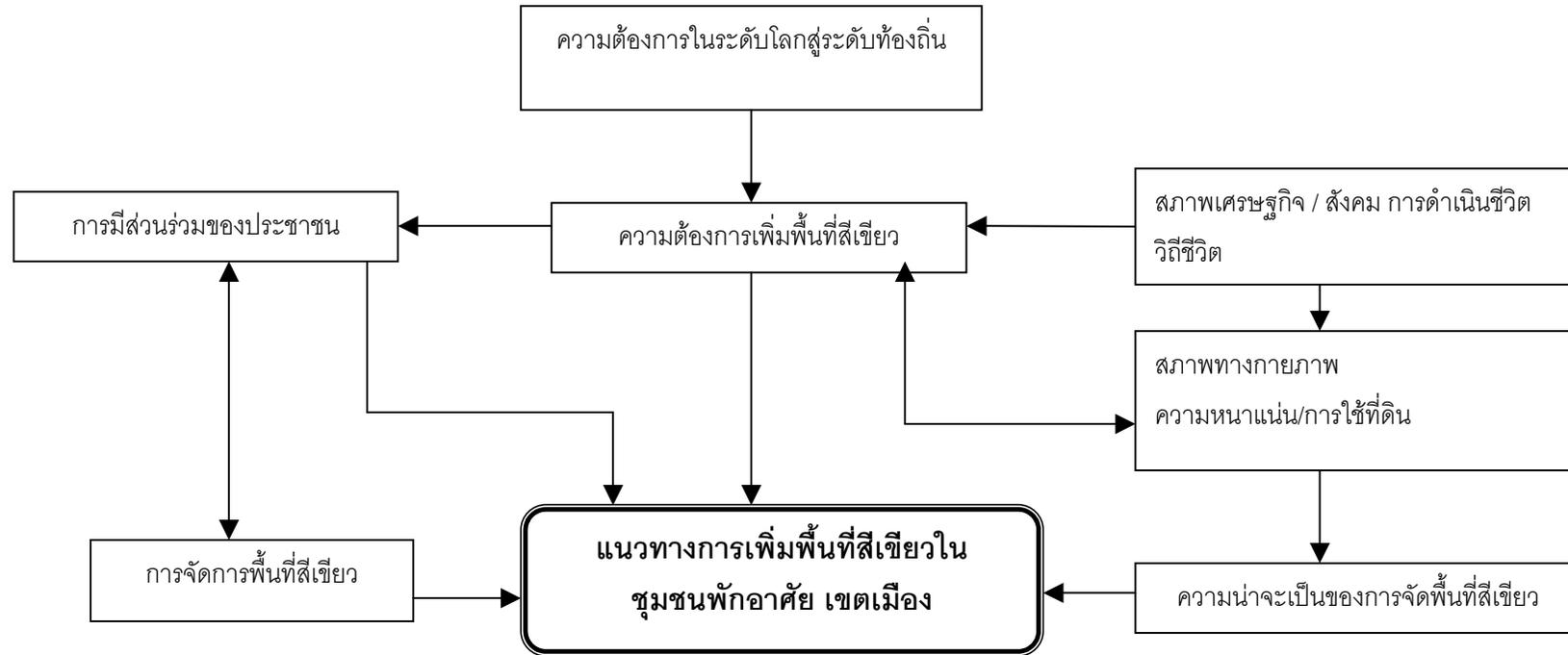
จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตในชุมชนมีส่วนในการพัฒนาชุมชน ระเบียบภายในชุมชน รวมไปถึงจัดสภาพแวดล้อมภายในชุมชน โดยตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีภายในชุมชนประกอบด้วย

- ลักษณะทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ลักษณะบุคคล ความเชื่อ ทศนคติ ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม บทบาทของประชาชนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน

- ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ประกอบด้วย การใช้ที่ดิน ความหนาแน่น ลักษณะอาคาร การครอบครองที่อยู่อาศัย

2.7 กรอบการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปตัวแปรไว้ในแต่หัวข้อของการศึกษาแนวคิดต่างๆซึ่งนำมาสู่การเชื่อมโยงเป็นกรอบในการวิจัย โดยจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกสู่ระดับท้องถิ่นนั้นพบว่าประเทศไทยได้นำเอาส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเมื่อนำอยู่ในกรอบนโยบายระดับโลกมาใช้ ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญคือการเพิ่มคุณภาพชีวิตและรักษาสภาพแวดล้อม ดังนั้นในระดับกรุงเทพมหานคร รัฐ ได้ให้ความสำคัญจึงมีแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญคือพื้นที่เมืองมีลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ที่เป็นข้อจำกัดอยู่หลายประการ จึงพิจารณาข้อจำกัดเหล่านี้ที่ส่งผลต่อความต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว โดยจากการศึกษาทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียวพบว่าสภาพทางกายภาพส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ความน่าจะเป็นในด้านกายภาพจะส่งผลต่อการกำหนดแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้ เช่นกัน ลักษณะทางสังคมที่เป็นข้อจำกัดจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงนโยบายเพื่อสามารถกำหนดแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพได้

รูปที่ 2.3 กรอบการวิจัย